

УДК 351; 347.132.6

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.1.4>

С. В. Васьків

аспірант кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДПИСІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Ця стаття присвячена аналізу правових аспектів використання електронних підписів у діяльності державних органів України. Зокрема, розглядаються ключові проблеми, пов'язані з недостатньою відповідністю використання електронних підписів законодавчим вимогам, недоліками у забезпеченні безпеки та надійності електронних підписів, а також потреба у вдосконаленні механізмів контролю та забезпечення обізнаності учасників процесу. В статті також запропоновані рекомендації щодо вирішення цих проблем з метою підвищення ефективності та довірчості цифрового середовища в діяльності державних органів. Дослідження виконане на основі аналізу законодавчих актів та міжнародного досвіду, що сприяє розумінню складних правових аспектів використання електронних підписів у контексті державного управління.

Крім того, стаття висвітлює необхідність постійного оновлення та адаптації законодавства до змін у сфері інформаційних технологій, а також активізації міжнародного співробітництва для врахування міжнародних стандартів та практик в цій сфері. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення правового поля, зокрема щодо встановлення чітких вимог до електронних підписів, забезпечення їхньої безпеки та надійності, а також збільшення обізнаності учасників процесу. Ця стаття сприяє розумінню складних проблем та викликів, пов'язаних із використанням електронних підписів у державних органах, та пропонує практичні шляхи їх вирішення для створення ефективної системи державного управління.

У статті розглянуті проблеми, які виникають у контексті використання електронних підписів у діяльності державних органів України, такі як недостатня відповідність законодавства вимогам цифрового середовища, загрози щодо безпеки електронних підписів та необхідність ефективного контролю за їхнім використанням. Рекомендації, наведені у статті, можуть сприяти вирішенню вищезазначених проблем та сприяти створенню сприятливого середовища для використання електронних підписів у державному секторі України.

Ключові слова: електронний підпис, державні органи, правові аспекти, цифрове середовище, безпека інформації, законодавство, міжнародне співробітництво, обізнаність учасників, контроль за використанням, адаптація законодавства.

Постановка проблеми. В умовах постійного технологічного розвитку та динамічних змін у сфері електронного взаємодії, використання електронних підписів в діяльності державних органів стає актуальною темою дослідження. Незважаючи на потенційні переваги, що надає використання електронних підписів у публічній сфері, існують актуальні проблеми, що потребують уваги та вирішення.

Однією з ключових проблем є нестача чіткого законодавчого регулювання щодо використання електронних підписів у діяльності державних органів. Правові норми, що регулюють цю сферу, часто виявляються недостатніми або неадекватними до сучасних вимог технологічного

розвитку. Це може призводити до надоречного застосування електронних підписів, що загрожує безпеці та конфіденційності інформації, обміну документами та легітимності дій державних органів.

Додатковою проблемою є недостатня обізнаність персоналу державних органів щодо використання електронних підписів та пов'язаних з ними процедур та вимог. Відсутність достатніх знань та навичок може призвести до помилкового використання електронних підписів чи, навіть, до їх неправомірного використання, що порушує законодавство та може мати серйозні наслідки для діяльності державних органів.

Крім того, існує проблема взаємної визнання електронних підписів між державними органами та відсутність стандартизованих процедур та форматів для їх використання. Це ускладнює обмін даними та документами між різними органами та може затримувати або ускладнювати рішення різних адміністративних питань.

Таким чином, проблеми, пов'язані з використанням електронних підписів у діяльності державних органів, потребують уваги та ретельного вивчення з метою забезпечення їх ефективного та безпечного використання відповідно до вимог законодавства та сучасних стандартів технологічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання електронного цифрового підпису досліджувалися у працях таких фахівців, як: Н. Глебова, М. Головченко, С. Губарев, В. Дрешпак, Т. Дугар, С. Кандзюба, О. Кукарін, Н. Кучаковська, Т. Мац, І. Макарова, Л. Мельничук, Ю. Пігарев, Л. Сметаніна, А. Фальковський. Серед іноземних вчених, що займаються дослідженням застосування електронного цифрового підпису, варто виділити А. Гаріча, Т. Іванько та Х. Станчіча.

Мета статті полягає в розкритті правових аспектів використання електронних підписів у діяльності державних органів України. В рамках цієї мети будуть розглянуті законодавчі норми, регулюючі процес надання електронних послуг та використання електронних підписів у взаємодії з державними органами. Результатом статті буде з'ясування ключових аспектів регулювання використання електронних підписів у діяльності державних органів та розроблення рекомендацій щодо подальшого вдосконалення правового поля в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Електронні підписи стали невід'ємною складовою сучасного інформаційного суспільства, що забезпечує надійність і безпеку електронних документів та транзакцій. У контексті діяльності державних органів, використання електронних підписів має важливе значення для забезпечення ефективності, прозорості та довіри до взаємодії з громадянами та підприємствами.

В Україні використання електронних підписів у діяльності державних органів регулюється законодавством, що визначає основні принципи їх застосування, вимоги до процедур використання та визнання електронних підписів. Зокрема, Закон України "Про електронний документообіг" встановлює правові засади електро-

нного документообігу та визначає регулятивну базу для використання електронних підписів у діяльності державних органів [1].

Водночас, важливо врахувати положення Закону України «Про електронний цифровий підпис», прийнятого у 2003 році, який визначає правовий статус та основні принципи використання електронних підписів. Цей закон встановлює вимоги до процедур отримання та використання електронних підписів, а також визначає їх правову силу. Забезпечення відповідності використання електронних підписів вимогам цього закону є ключовим для забезпечення їхньої юридичної вірогідності та надійності в контексті державного управління [2].

Один з ключових аспектів використання електронних підписів у діяльності державних органів – це забезпечення відповідності вимогам до безпеки та достовірності електронних документів. Згідно зі стандартами, визначеними в законодавстві, електронний підпис має бути надійним, що означає, що тільки власник приватного ключа може генерувати підпис, іншими словами, підпис не може бути підробленим або зміненим без відома власника.

Головним призначенням активного впровадження дії електронного цифрового підпису в Україні є його практичне застосування для спрощення та прискорення документообігу між суб'єктами господарювання, що, своєю чергою, посилює конкурентоспроможність українських підприємств, адже процедури укладення цивільно-правових і господарських договорів та контрактів, оформлення експортно-імпорتنих операцій, надання електронних банківських послуг та ін. пришвидшуються. Електронний цифровий підпис не тільки спрощує більшість процесів документообігу, а й сприяє розвитку ділової практики, її наближенню до стандартів європейського рівня, а також поліпшенню умов ведення бізнесу через цифрову трансформацію [3].

Застосування електронних підписів у діяльності державних органів сприяє також полегшенню та прискоренню процесів взаємодії з громадянами та підприємствами. Зокрема, використання електронних підписів у документообігу дозволяє зменшити час, необхідний для обробки та обміну документами, а також уникнути необхідності використання паперових носіїв.

Проте, разом з перевагами використання електронних підписів виникають і певні про-

блеми та виклики. Однією з таких проблем є недостатня правова урегульованість в сфері електронних підписів, що може призвести до непевності щодо їх правового статусу та визнання. Крім того, існує ризик зловживання або недбалого використання електронних підписів, що може порушити безпеку та конфіденційність інформації.

Для вирішення цих проблем необхідно подальше удосконалення законодавства, яке б забезпечувало чітке визначення правового статусу електронних підписів, а також встановлювало механізми контролю за їх використанням. Також важливо проводити інформаційні кампанії серед користувачів електронних підписів щодо їх правильного використання та застосування.

Електронні підписи стали необхідною складовою в епоху цифрових технологій, зокрема, в контексті діяльності державних органів. Водночас, у сучасному світу, де взаємодія між громадянами та державними структурами відбувається в основному в електронному форматі, електронний підпис стає ключовим інструментом забезпечення юридичної вірогідності та надійності цифрових документів і транзакцій.

Однією з основних проблем, що виникають у процесі використання електронних підписів державними органами, є забезпечення відповідності цих підписів законодавчим вимогам. Законодавство України в цій сфері визначає чіткі вимоги до електронних підписів, включаючи вимоги до їхньої форми, процедур їх отримання та використання. Однак, нерідкі випадки недотримання цих вимог можуть призвести до недійсності електронних документів, підписаних таким чином.

Аналізуючи чинне законодавство України можна дійти висновку, що електронний документообіг отримує більш широке коло застосування та виходить на один рівень із класичними правочинами. Вони набувають політичної та економічної значимості у зв'язку з розширенням використання інформаційно-комунікаційних технологій у суспільних відносинах, розбудові систем електронних платежів, електронної торгівлі. Впровадження інформаційних технологій в цивільні правовідносини значно полегшило процес укладання договорів простими громадянами, а також дало змогу представникам певного професійного (економічного) кола більш ефективно виконувати свої функції. Наприклад, процес укладання договорів між

іноземними та вітчизняними підприємствами став більш розвиненим саме через появу електронної комерції, основним елементом якої є електронний правочин [4].

Законодавство України, що регулює юридичну і організаційно-технічну сфери застосування електронних послуг, електронних довірчих послуг та електронних підписів, є досить розвинутою. У наш час структурі цього законодавства активно формується нова нормативно-правова база. Водночас, розвиток інфраструктури електронних послуг потребує кореляції із відповідною нормативно-правовою базою. У сучасному науковому дискурсі українські правознавці та фахівці інформаційного права та інших галузей права мають забезпечити ефективну модернізацію національного законодавства у сфері регулювання електронних послуг [5].

Ще однією проблемою є забезпечення безпеки електронних підписів у діяльності державних органів. З огляду на значущість документів та транзакцій, які підписуються електронним шляхом, важливо забезпечити недоступність для несанкціонованого доступу до ключів підпису та інформації, пов'язаної з ними. Недостатня захищеність електронних підписів може стати причиною шахрайства, витоку конфіденційної інформації та інших серйозних правопорушень.

Крім того, проблемою є створення відповідного правового механізму для визнання електронних підписів у діяльності державних органів. Визнання електронних підписів з точки зору юридичної сили та ефективності потребує чіткого законодавчого регулювання, яке враховуватиме специфіку цифрового середовища та потенційні ризики. Таке регулювання повинно враховувати міжнародні стандарти, передбачені відповідними конвенціями та угодами, а також враховувати особливості національного законодавства.

Отже, в Україні є всі умови для реалізації процесів цифровізації та переходу на більш високий технологічний рівень розвитку та надання державних адміністративних послуг. Водночас, при системному державному підході, що супроводжується формуванням належної правової бази, цифрові технології стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з важливих чинників розвитку демократії в країні та підвищення якості життя громадян України [6].

Наступною важливою проблемою є створення ефективних механізмів контролю за вико-

ристанням електронних підписів у діяльності державних органів. Відповідальність за використання електронних підписів повинна бути чітко визначена та забезпечена системою внутрішнього контролю. Порушення вимог щодо використання електронних підписів повинні мати наслідки відповідно до законодавства, що забезпечить відповідальність та покарання за порушення правил їхнього використання.

Є необхідним, що вищезазначені проблеми, необхідно вдосконалити законодавство щодо використання електронних підписів у діяльності державних органів. Це може включати удосконалення процедур видачі та використання електронних підписів, забезпечення безпеки їхнього використання, а також визначення чітких механізмів контролю та відповідальності за їхнє використання. Також, необхідно активізувати процеси міжнародного співробітництва в цій сфері. Урахування міжнародних стандартів та практик щодо використання електронних підписів допоможе забезпечити відповідність національного законодавства міжнародним нормам, що важливо для забезпечення міжнародної взаємодії та відкритості економіки.

У зв'язку з швидким розвитком технологій, слід постійно оновлювати законодавство з питань використання електронних підписів. Регулярні перегляди та адаптація правових норм до змін у сфері інформаційних технологій дозволять забезпечити високий рівень захисту інформації та збереження довіри до цифрових процесів. Необхідно також підвищувати обізнаність усіх учасників процесу використання електронних підписів, включаючи державні органи, підприємства та громадян. Надання доступної та зрозумілої інформації про правила та процедури використання електронних підписів сприятиме їх більш широкому та ефективному застосуванню.

На думку українських вчених, з якою слід погодитись, «з розвитком інформаційного суспільства та електронних комунікацій, насамперед Інтернету, зростає актуальність застосування електронних технологій опрацювання документів і поступової заміни паперових форм на електронні. Доступність є ключем до застосування і розвитку електронних документів у правоохоронних органах. Це дозволить запровадити та перейти на електронні документи з використанням шаблонів, стандартів, запровадити електронні провадження, що зробить процедури та процеси прозорішими,

а також істотно підвищить ефективність праці та якість документів, що готуються у правоохоронних органах» [7].

Досягнення цих цілей сприятиме покращенню якості та ефективності державного управління, спрощенню адміністративних процедур для громадян та бізнесу, а також збільшенню довіри до електронного середовища. Таким чином, розгляд правових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів України є важливим кроком у створенні сучасної та ефективної системи державного управління.

Для підприємництва електронний підпис став засобом для поліпшення ефективності та пришвидшення процедур. Це особливо важливо для компаній, що ведуть міжнародну діяльність, оскільки використання електронного підпису допомагає уникнути витрат часу та ресурсів на відправлення документів у паперовій формі.

Отже, розв'язання вищезазначених проблем вимагає комплексного підходу та активної співпраці всіх зацікавлених сторін. Забезпечення високого рівня правової впевненості та захисту прав та інтересів усіх учасників процесу використання електронних підписів в діяльності державних органів сприятиме розвитку ефективного та довірчого цифрового середовища [8].

Висновки і пропозиції. У процесі аналізу правових аспектів використання електронних підписів в діяльності державних органів України було виявлено кілька ключових проблем, які потребують уваги та системних рішень для їх вирішення. Необхідно підкреслити, що електронні підписи є важливим інструментом для забезпечення вірогідності та безпеки цифрових документів і транзакцій, але їх ефективне використання вимагає вдосконалення правового поля.

Однією з основних проблем є недостатня відповідність використання електронних підписів законодавчим вимогам. Для вирішення цієї проблеми необхідно проводити регулярні перегляди законодавства та адаптувати його до сучасних вимог цифрового середовища. Також важливо забезпечити надійність та безпеку електронних підписів, щоб уникнути можливих загроз шахрайства та витоку конфіденційної інформації. Це вимагає розвитку ефективних технічних заходів захисту, а також встановлення чітких правил їх використання та контролю.

З метою забезпечення відповідності національного законодавства міжнародним стан-

дартам та практикам, важливо активізувати співробітництво з міжнародними партнерами та враховувати їх досвід у процесі розробки та впровадження правових регулятивних актів. Нарешті, важливо підвищувати обізнаність усіх учасників процесу щодо правил та процедур використання електронних підписів. Інформаційна кампанія та навчальні заходи допоможуть зрозуміти переваги та ризики використання електронних підписів та сприятимуть їх більшому та ефективному застосуванню.

Список використаної літератури:

1. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 17.02.2024).
2. Закон України "Про електронний цифровий підпис", 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>
3. Ватаманюк-Зелінська У. З., Сушко В. С. Перспективи використання електронного цифрового підпису в державних структурах. Ефективна економіка. 2020. № 7. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8043> (дата звернення: 17.02.2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.10
4. Губарев, С. В. "Електронний підпис як складова електронних правочинів." вчені записки (2022): 18. 4_2022.pdf (vernadskyjournals.in.ua)
5. Костенко О.В., Вискуб О.А., Костенко В.В. Окремі аспекти правового регулювання процесів цифровізації України. Право та державне управління. 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 172–179.
6. Петренко Н.О., Машковська Л.В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. Право і суспільство. 2020. № 2. С. 112–119. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.18>
7. Асанова Л., Організаційно-правовий аспект упровадження електронного документообігу у правоохоронних органах України / Адміністративне право і процес. 2020 № 7 23.pdf (pgr-journal.kiev.ua).
8. Р. В. Новосад, Правовий статус електронного підпису в Україні: від ідеї до реалізації. Право та державне управління. 2023. № 3. С.112–116. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.16>

Vaskiv S. V. Legal aspects of the use of electronic signatures in the activities of state bodies

This article is devoted to the analysis of legal aspects of the use of electronic signatures in the activities of state bodies of Ukraine. In particular, the key problems related to the insufficient compliance of the use of electronic signatures with legal requirements, shortcomings in ensuring the safety and reliability of electronic signatures, as well as the need to improve control mechanisms and ensure the awareness of process participants are considered. The article also offers recommendations for solving these problems in order to increase the efficiency and trustworthiness of the digital environment in the activities of state bodies. The research is based on the analysis of legislative acts and international experience, which contributes to the understanding of the complex legal aspects of the use of electronic signatures in the context of public administration.

In addition, the article highlights the need for constant updating and adaptation of legislation to changes in the field of information technologies, as well as the activation of international cooperation to take into account international standards and practices in this field. Recommendations are offered to improve the legal field, in particular, to establish clear requirements for electronic signatures, to ensure their safety and reliability, as well as to increase the awareness of process participants. This article contributes to the understanding of the complex problems and challenges associated with the use of electronic signatures in public bodies, and offers practical ways to solve them in order to create an effective system of public administration.

The article discusses the problems that arise in the context of the use of electronic signatures in the activities of state bodies of Ukraine, such as insufficient compliance of legislation with the requirements of the digital environment, threats to the security of electronic signatures and the need for effective control over their use. The recommendations given in the article can contribute to the solution of the above-mentioned problems and contribute to the creation of a favorable environment for the use of electronic signatures in the public sector of Ukraine.

Key words: *electronic signature, state bodies, legal aspects, digital environment, information security, legislation, international cooperation, awareness of participants, control over use, adaptation of legislation.*